

Ah Art! #1: Obrazi Roga

T outsider.si/ah-art-1-obrazi-roga

11. februar 2021

Proti koncu leta 2020 so me iz uredništva revije Outsider povabili k celoletnemu pisanju kolumn. Svojo serijo besedil, ki jih bom z vami delila v 2021, sem nasloвила **Ah Art!** Zastavila sem jih kot odprto, poljubno, široko formo, kot *platformo* za predstavitev svojih pogledov, vezanih predvsem na polje sodobne (vizualne) umetnosti, v katerem kot kuratorica, piska in direktorica intenzivno delujem že nekaj let. Naslov sem si sposodila pri Igorju Zabelu (1958–2005), piscu, kuratorju, dolgoletnem sodelavcu Moderne galerije in mednarodno pomembni figuri v svetu umetnosti, ki je s svojimi lucidnimi, poglobljenimi zapisi sočasne umetniške prakse reflektiral, definiral in kontekstualiziral. Njegova knjiga *Ah Art!* nosi podnaslov *Popotni zapiski*. V njej v dnevniški maniri beleži svoja potovanja, skoraj enako pozornost kot ljudem, s katerimi se srečuje, pa posveča tudi svojim obrokom oz. hrani. (O tem več kdaj drugič.) Intonacijo naslova mojih kolumn – *Ah Art!* kot odraz tihega občudovanja, presenečenja oz. iskrenega navdušenja na eni strani ali pa kot ubeseditev razočaranja, nejevolje ali celo jeze nekaterih zaradi popolne nepotrebnosti sočasne umetniške produkcije (#ModrijaniNeueSlowenišeKunst) – izberite sami. Tudi pri meni ne gre le za eno; vzkliki, izdihi, občasno pa tudi kletvice, *Ah Art!*, so vselej vezani na različne situacije, razstave, umetniška dela, odnose (s prostori in ljudmi), v katere vstopam. So odrazi različnih stanj in občutij, ki jih v meni sproža ta kompleksni, v sebi tako zelo protislovni svet umetnosti.

V tem zapisu se bom na trenutno dogajanje v zvezi z Rogom odzvala skozi predstavitev Ljudi, ki so v širokem polju sodobne umetnosti v Rogu v različnih obdobjih (od leta 2006 do 2021) bivali, delovali, ustvarjali, ga zaznamovali, iz njega odšli, se vrnili, ga zapustili ... Rog zastavlja širša vprašanja o sobivanju, solidarnosti in skupnosti našega mesta.

Vprašanja o dialogu, empatiji, pravnih zakonih in njihovem upoštevanju, o zakonu močnejšega, diktatu kapitala, o tem, kdo je mesto, kdo *smo* mesto in za koga je mesto. Sama sem Rog obiskovala tu in tam, v njem se nisem počutila »doma«, čeprav me nanj veže veliko močnih spominov. Rog ni bil moje najljubše mesto v našem mestu, ampak če ni bil moje, to še ne pomeni, da ne more biti najljubše mesto mnogih drugih. Poleg tega za brutalno nasilje MOL nad ljudmi 19. januarja 2021 – v času epidemije, preštevilnih stisk, prepovedi zbiranja in mraza – ni bilo razloga in ni opravičila. Niti legalnega – o tem se je izreklo več pravnih strokovnjakov (npr. Damijan , Bauk). A moj zapis ne želi biti še ena debata »pro & contra«. Namesto tega želi podati *majhen* vpogled v zakulisje prostora, ki ga MOL v zadnjih dneh (oz. letih) diskreditira in briše. Izpostaviti želi širino, raznovrstnost in fluktuacijo ljudi. Ta heterogen prostor, ki je deloval po načelih samoorganizacije in različnosti, nima skupne naracije ali enotnega arhiva; parcialnih pripovedi in edinstvenih sogovornikov je nešteto. Rog niso bili »le« odpadniki, alternativna kultura, »underground« – v njem je sobivalo vse od efemernih umetniških iniciativ do »high arta«. Številni projekti in umetniki so prestopili zidove Roga, se institucionalizirali (= razstavljajo v galerijah in muzejih) ter tako postali del tistega narativa, ki se ga v kulturni sferi sliši glasneje kot druge. In ki ga finančno, prek javnih razpisov, podpira prav Oddelek za kulturo MOL. Številni umetniki brez Roga ne bi bili, tako pravijo, kar in kjer so danes. Mnogi, predstavljeni spodaj, izredno pomembno zaznamujejo ne le lokalni, pač pa tudi mednarodni prostor.

Cirkulacija 2 (2007) je društvo za interdisciplinarnost, zamišljeno kot prostor (samo)produkcije del in javnih dogodkov s področja bolj tehnološko usmerjene sodobne umetnosti; leta 2007 se je rodila prav v Rogu. »Trije sveti kralji in dve botri (Boštjan Leskovšek, Stefan Doepner in Borut Savski, Majda Gregorič in Ksenija Čerče) smo jo dostavili tja,« pove Savski. »Pokazalo se je, da edino Rog ponuja sirotišče za podmladek.«

Cirkulaciji 2 so blizu skupinske dinamike bolj horizontalne vrste, saj menijo, da je tak način socialni ojačevalec oz. pospeševalnik. Nujen pri tem je zanje fizični prostor, ki je avtonomen; le tako se lahko razvija svojevoljno in svoje glavo, mimo birokratizacije producentov in atomizacije umetnikov v prodajno blago.

V Rogu je Cirkulacija 2 delovala približno med letoma 2007 in 2013. Za sodelujoče posameznike je bila to »vmesna točka«, Rog »nikoli ni bil točka naše identitete, tako da male socialnoinženirske ideološke implozije oz. eksplozije v Rogu niso neposredno zadevale nas«. Delovali so v svojem ritmu, skozi nizanje neprestanih dejavnosti, tako delujejo še naprej. Bistveno za ekipo je bilo, da je bil prostor v pravem trenutku na voljo; tako se je Cirkulacija 2 sploh lahko začela razvijati kot dolgoročna praksa. V zadnjih letih je zamenjala že dva prostora, sedaj biva v tretjem (podhod Ajdovščina). »Če je ne bo ugrabil kakšen premožen lokalni gostilničar ali javni uslužbenec – kaže pa tudi, da ni ravno na pretek odločnejših fantov (ok, lahko tudi deklet) – bomo še naprej skrbeli zanjo prvotni trije kralji,« zaključí Savski.

Cirkulacija 2 – pred Rogom

»Živela je rdečelaska, ki ni imela oči in ušes. Tudi las ni imela, zato so jo imenovali rdečelaska le pogojno. Ni mogla govoriti, ker ni imela ust. Tudi nosu ni imela. Niti rok in nog ni imela. Ni imela želodca, hrbta ni imela, hrbtenice in nobenih notranjih organov ni imela. Ničesar ni imela. Torej sploh ne vemo, o kom govorimo. Bolje je, da o njej ne govorimo več.« (Priredba besedila Daniila Harmsa *Sinji zvezek št. 10.*) Tako se uvodoma predstavi **Ksenija Čerče (1969)**, umetnica, izredna profesorica na področju slikarstva na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani. Seznam njenih samostojnih in skupinskih razstav je obsežen. V Rogu je delovala 14 let, od leta 2007. Najprej v okviru Cirkulacije 2 v pritličnih prostorih, nato v samostojnem ateljeju v 3. nadstropju vse do januarja 2021. »Ko fragmentirano pogledam v vzvratno ogledalo, je bil duh v Rogu ves čas predan dišečemu dobitku na izgubljenem tekmovanju,« pravi. »Luknja v času. Prostor, kjer se je zbiralo strasti, vrtince, nekaj, kar je padlo globoko v osvoboditev in se vrnilo s poštevanko za ušesa, ki so znala slišati neodvisnost. Zavijali smo darila v galerijske ostanke in se sankali, če je bilo le mogoče, prehitro.« Količina del, ki jih je ustvarila v prostorih Roga, je izjemna; brez nadaljnjega dela bi lahko retrospektivno zapolnila velikost npr. Moderne galerije, pove. Prav zato bi iz celote, ki zajema zvočne in video ambiente, situacijske dogodke s Cirkulacijo 2, »site-specific« projekte, slike različnih dimenzij ..., težko izpostavila le en projekt. O načrtih za sedanjost in prihodnost ne želi govoriti. »Remont,« je vse, kar odvrne.

Ksenija Čerče, Knjižnica vode, Rog, 2009. Foto Jernej Prelac.

Evgen Čopi Gorišek (1994) je slikar, star 26 let, ki trenutno živi in dela v Berlinu. V Rogu je deloval od leta 2015 do leta 2018, na ta čas ga vežejo izključno lepi spomini. »Rog je imel definitivno velik vpliv na moj ustvarjalni razvoj, saj v ateljeju na akademiji (ALUO) nisem imel dovolj prostora, da bi lahko ustvarjal slike večjih formatov.« Prav prostoren atelje v tovarni Rog mu je to omogočil. Tam je preživel vsako popoldne po končanih predavanjih in ateljejskem delu, tam je ustvaril več slikarskih serij in projektov, ki so nato zaživel v obliki razstav. Izpostavi dve »duo solo razstavi«, ki sta ju realizirala skupaj z

Nejcem Franetičem – Desom; ena se je zgodila v takratni galeriji Zelenica (ki jo je vodil Danilo Milovanović) v prvem nadstropju Roga, druga pa v Galeriji KUD Esko v Piranu. V Rogu je nastala tudi serija del za njegovo samostojno razstavo v Hiši kulture v Pivki (2016).

Čopi Gorišek je eden tistih, ki jim je uspel preboj na mednarodni umetniški trg. Trenutno je še do konca februarja 2021 na ogled njegova prva samostojna razstava v New Yorku (z galerijo Padre), prav zdaj zaključuje tudi dela za prvo samostojno razstavo v Berlinu (z galerijo Duve) ter za skupinsko razstavo v znameniti berlinski König Galerie, ki bo predstavila sodobne slikarske pozicije – obe odprtji sta napovedani za marec 2021. Pred njim je zares polno leto, pravi. »V maju 2021 se skupinsko predstavljam na umetniškem sejmu Art Central v Hongkongu, junija 2021 imam z galerijo PlanX samostojno razstavo na otoku Capri v Italiji. Novembra 2021 imam solo prezentacijo na umetniškem sejmu Art 021 v Šanghaju, decembra 2021 pa skupinsko prezentacijo na sejmu Untitled v Miamiu.«

Evgen Čopi Gorišek v ateljeju, Rog, cca 2016

Nejc Franetič – Deso (1990) zase pravi, da je »navaden smrtnik, ki rad riše, slika, tiska grafike, tetovira, rolka, gradi skejtparke, se druží s prijatelji«. Je samouk in verjame, da je življenje najboljša šola. V Rogu je deloval od leta 2013 pa vse do nasilne izselitve 19. januarja 2021. Spominov in projektov iz tega obdobja je ogromno. »V prostoru Roga sem se počutil sproščenega, imel sem svobodo, da sem lahko počel, kar sem si zamislil (...); če bi znal bolje pisati, bi o vsem napisal knjigo.« Strne, da je zaradi Roga danes to, kar je. O sedanjosti težko govori. »Ob izgubi doma/ateljeja sem izgubil veliko. Moram se pobrati in razmisliti, kako naprej.« Upa, da bo imel v prihodnje več dela s tetoviranjem in da bo spet

»padel« v ustvarjalni ritem (njegova dela lahko npr. trenutno kupite v Galeriji Dobra Vaga). Poleg tega želi vse dobro ljudem, pravi, ki so se zaradi nasilnega ravnanja s strani MOL znašli v podobni situaciji kot on sam.

Dve deli, ki sta nastali v Avtonomi tovarni Rog v 2020

Nejc Franetič – Deso, You want it darker, 2020, akril na platno, 43 x 35 cm

Nejc Franetič – Deso, Civilization is dying!, akril na platno, 40 x 30 cm

JAŠA (1978) je sodobni vizualni umetnik, ki v zadnjih desetih letih deluje med New Yorkom, Benetkami in Ljubljano. Njegovo delo temelji na »situacijah, ki generirajo realnost, večinoma v obliki »site-specific« instalacij, ki temeljijo na začasnosti ali vztrajnosti«. Prostor in čas sta bistvena elementa njegove umetniške prakse, prostor umetnosti pa je zanj predvsem prostor udejanjanja. V Rogu je skupaj z Luko Uršičem (KALU) in drugimi sodelavci v letih 2010–2011 vzpostavil začasni projekt »Jürgen Valilnica«, namenjen umetniškim projektom eksperimentalne narave mlajših avtorjev, ki so v proces postavitve vključevali specifične prostora v dialogu s publiko. Pod okriljem Jürgen Valilnice sta bila izpeljana dva uspešna javna projekta (Manca Bajec, Neža Jurman (Nez Pez)). Medtem je JAŠA prostore uporabljal kot sekundarni studio za izpeljavo večjih del v različnih medijih, Luka Uršič pa za svoj osebni studio. Leta 2011 so projekt Jürgen Valilnica zaključili. JAŠA, ki je Slovenijo zastopal na beneškem bienalu leta 2015, trenutno v sodelovanju z Noahom Charneyjem končuje knjigo *Making It, Artist's Survival Guide*, ki bo še v tem letu izšla pri ameriški založbi Rowman & Littlefield.

Eden izmed dogodkov v okviru Jürgen Valilnica, 2010–2011

Neža Jurman (1985), ki ustvarja tudi pod imenom **Nez Pez**, je samozaposlena v kulturi, kiparka, grafičarka, videastka. V Rogu je delovala daljše obdobje: sprva v okviru skupinskega ateljeja, nato je pripravila razstavo v sklopu odprtih vrat in enkratni dogodek v Jürgen Valilnici (2011). Kasneje se je pridružila skupini, ki je delovala v 2. nadstropju, kjer so uredili »Plac Boris«. Tam so organizirali razstave, dogodke, koncerte, kino večere, zabave, sodelovali so z drugimi organizatorskimi skupinami in gostili več lokalnih in mednarodnih gostov. »Rog je name definitivno vplival,« začne. »Tam sem prepoznala način, na katerega si želim delovati tudi v prihodnosti. S tem mislim na družbeno, skupnostno organiziranje, na neodvisnost. Rog mi je ponudil prostor, kjer sem lahko poiskala lastni umetniški izraz skozi organizacijo dogodkov in aktivnosti v skupnosti.« Trenutno je razpeta med Berlinom in Ljubljano. »Ljubljano pogrešam, a potem ko so prodali Kersnikovo hišo, v kateri sem imela atelje, sem morala iti drugam, nekam, kjer se ne počutim odveč.« V Berlinu je našla atelje s podobnim skupnostnim delovanjem. Jasnega načrta, kako in kam naprej, še nima. Epidemija je imela na njeno delo velik vpliv. Prihodnost bo tako odvisna tudi od stanja kulture po epidemiji, sedanjost zaznamuje »čakanje«, pove.

Nez Pez, Varuhi, Rog, 2015

»Sem velika mešanica in po mojih žilah teče inkovska kri,« se predstavi **Tatiana Kocmur (1992)** magistrica slikarstva (ALUO), ki si je že kot otrok želela postati slikarka. S slikarskega platna je bleščice prenesla na svoje telo in začela performirati. »Svojo umetniško zrelost posvečam Rogu, kjer se je moja ustvarjalnost razširila na različna področja.« V Rogu je delovala med letoma 2013 in 2018. Spomni se dneva, ko so s štirimi prijatelji s faksa vstopili v Atelje X. »Sončni žarki so razsvetljevali barvite stene in prostor se je širil na vse strani. Bil je idealen za to, kar smo iskali zunaj akademije. Prostoren in duhovit atelje, primeren za eksperimentiranje.« Čeprav so dobili prostor zunaj institucionalnih okvirov in brez najemnine, je bilo delo v zapuščenem prostoru, brez elektrike, napeljane vode in ogrevanja, »izziv« in »na trenutke izčrpavajoče«. Ker je bil atelje pred njihovim vstopom nekaj časa neuporabljjan in je v prostor prihajal brezdomec, ki ga ni vzdrževal, so ga prvi mesec predvsem »postavljali na noge«. Po temeljitem čiščenju in prinašanju potrebnega pohištva je prostor dobil svoj namen ter po enem letu pretočnega delovanja (ljudje so prihajali in odhajali) postal mednarodni atelje, kjer so ustvarjali Francisco Tomsich (URG/SLO), Nejc Franetič – Deso (SLO), Otto Urpelainen (FIN), DamiánVega (ESP) in Evgen Čopi Gorišek (SLO).

»V Rogu sem se veliko naučila. Z Desom sva zgradila del ateljeja in postavila pečko za zimsko ustvarjanje. Popravili smo okna, zgradili skupno stranišče v 3. nadstropju in postavili mini rampo za skejtanje. V ateljeju smo poleg lastne produkcije izvajali delavnice, razstave, odpirali vrata domačim in tujim obiskovalcem, organizirali 'skate sessions', skupščine in bili v nenehnem dialogu z drugimi uporabniki Roga. Tam je nastalo ogromno individualnih in skupnih projektov, spoznala sem prekrasne ljudi in zgradila dolgotrajna sodelovanja.« Med drugim je s Franciscom (Tomsichem) vzpostavila

rezidenčni prostor za tuje in domače ustvarjalce, v zadnjih letih svojega delovanja se je pridružila Danilu (Milovanoviću) pri upravljanju galerije Zelenica v 1. nadstropju. V Rogu je ustvarila tudi svoje prvo performativno delo in raziskovala svoje zanimanje za živo umetnost. »Tam sem se počutila svobodno in prosto – v gibanju, razmišljanju in ustvarjanju. Rog je štirinajst let ponujal mesto neinstitucionalnemu umetniškemu in političnemu delovanju mladih, ki ga je MOL poskušal umazati z negativnimi pripisi in ga z letošnjim napadom dokončno izbrisati.«

Ko je v Rogu zaradi številnih osebnih in kolektivnih dejavnikov »izgubila občutek svobode« in ko se je (rogovsko) pravilo, da se v prostorih tovarne ne biva, kršilo tudi v Ateljeju X, »sem razumela, da je moj čas tam potekel«.

Dan odprith vrat, Rog, 2013

Tilen Mihelič Kurent (1987) je kipar, slikar in prostorski aktivist. V Rogu je deloval 12 let. Večina mojih sogovornikov poleg njegovega umetniškega udejstvovanja v Rogu izpostavlja tudi njegovo izredno pomembno vlogo »skrbnika«. Prostovoljno je skrbel za vzdrževanje stavbe, hodnika, dvorišča, za ometanje, odnašanje smeti ... Prenovil je dvorano »Fuzbal plac« za potrebe skupnosti, sodeloval pri nekaj projektih, posojal orodje. »Ko pogledam nazaj, me poleg ogromnega prostora delavnice in skladišča navdušujejo lepi spomini; od aktivnosti s sošolci, spontanih pogovorov s prijatelji in znanci pa do naključnih obiskovalcev, turistov. Hudo mi je za nočni napad na moj opus slik, kipov in vsega materiala, ki me pooseblja v likovnosti. Hranil sem tudi nekaj kosov svojih kolegov, pa tudi veliko število koles, nekaj predelav.« Glede na to, da je v Rogu

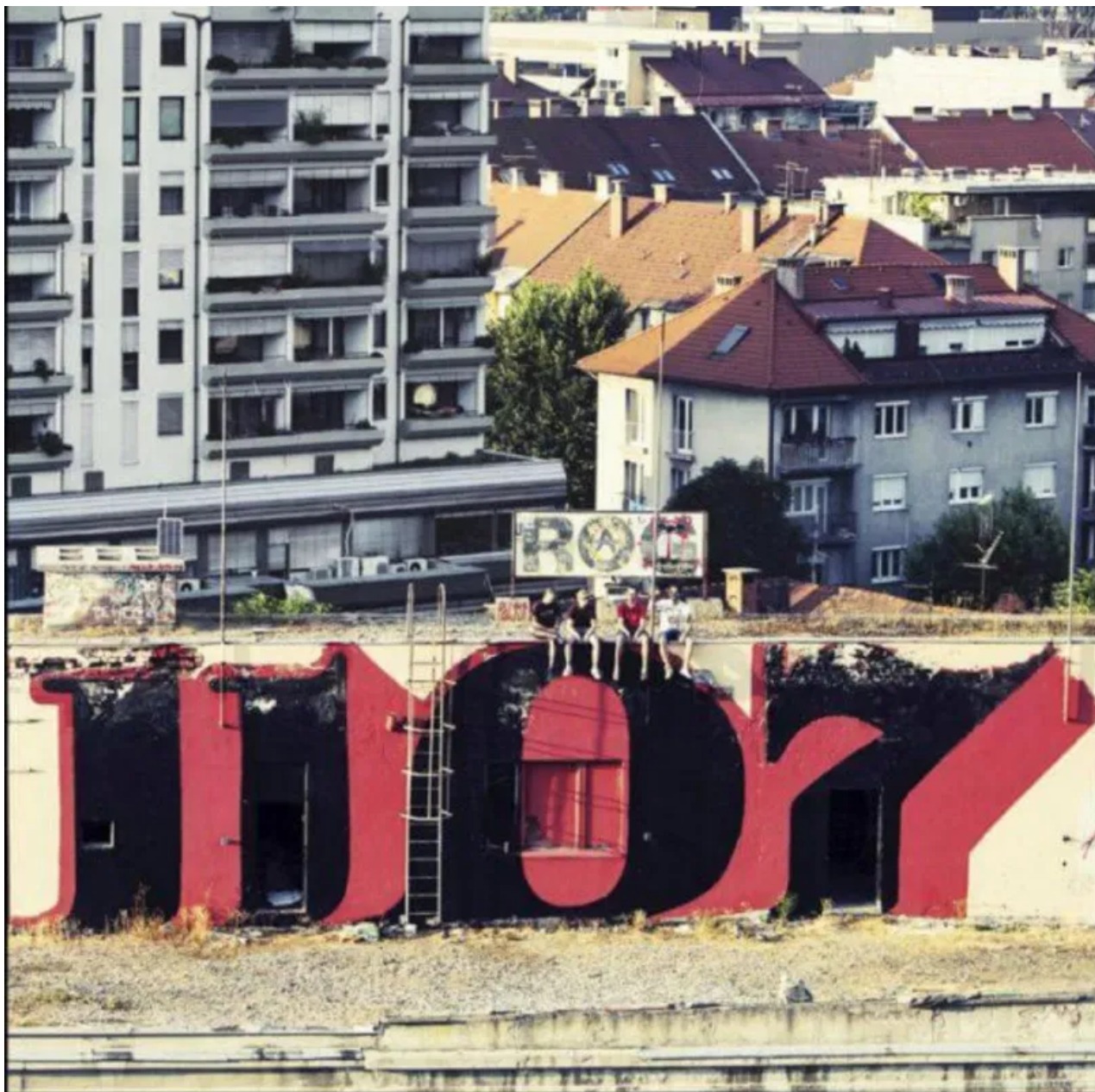
preživel 12 let, ga povprašam, kako in kam naprej. Je sedanjost in prihodnost v trenutni situaciji sploh mogoče načrtovati? »Za prihodnost me ne skrbi, ker se še naprej borim tako za nenasilno komunikacijo kot tudi za nenasilen likovni izraz,« je jasen. Trenutno se posveča iskanju svojih slik in kipov, ki so bili shranjeni v Rogu in so sedaj uničeni ... »Lep pozdrav ljubiteljem likovne umetnosti,« zaključí.

Podoba iz ateljeja

V Rogu je **Kapitan Kolačkov (1988)** v okviru kolektiva **1107 klan**, ki je znan po drznih grafitih velikih dimenzij, deloval od leta 2009. »Redno smo skrbeli za sveže grafite na zunanji strani Roga, ki je postal tudi turistična atrakcija.« Prav tako je v rogovskih prostorih 1107 klan produkcijsko pripravil vse materiale za razstave v okviru Meseca oblikovanja, za K4 in za mnoge druge galerije, tako doma kot v tujini. Svoj atelje je kolektiv pogosto odstopil drugim ustvarjalcem. »Rog je bil prostor, ki je ponujal zatočišče mnogim, ki doma niso imeli prostora za ustvarjanje.«

Zunaj in notri, Klan 1107

Danilo Milovanović (1992) je interdisciplinarni umetnik (mag. slikarstva). V Rogu je aktivno deloval med študijem, od leta 2012 do 2018. »V resnici sem potreboval prostor, saj si male ateljeje na slikarskem oddelku akademije deliš s tremi do petimi študenti. Sošolka me je predstavila Tilnu (Miheliču Kurentu), ki je študiral kiparstvo in v prostem času deloval v 1. nadstropju tovarne, kjer sem tudi sam začel uporabljati Atelje II.« Kmalu ga je Rog začel zanimati kot skupnost, ne le kot prostor za lastno ustvarjanje, spoznal je večino aktivnih uporabnikov in občasno z nekaterimi sodeloval pri ustvarjanju dogodkov in urejanju novih prostorov. Leta 2015 je za potrebe diplomske naloge preuredil prostor, ki je bil takrat zapuščen, ter ga po zagovoru naloge namenil razstavljanju aktualne umetniške produkcije rogovcev in študentov likovne akademije. V prostoru, poimenovanem *Zelenica*, se je do leta 2018 zvrstilo več kot 30 razstavnih dogodkov, performansov in literarnih večerov. »Delovanje in sodelovanje v tovarni mi je omogočilo vpogled v mnoge obrobne družbene realnosti, v spontano navezovanje socialnih stikov in aktivno vključevanje v družbo. Hkrati pa je vplivalo na moj odnos do lastnega ustvarjanja.

Slabi pogoji za ustvarjanje so nas namreč vse izučili v improvizaciji, recikliranju in ustvarjanju z minimalnimi sredstvi, kar se zagotovo čuti v moji ustvarjalni praksi. Ne glede na primarno umetniško udejstvovanje sem tovarno vedno doživljal kot valilnico kritične misli in živi model utopičnega koncepta horizontalne družbe. In ravno v tem je dragocenost, ki se je ne da ponarediti – tisto stanje svobode, v katerem te od ideje do realizacije ločuje predvsem dobra volja, in ne birokratsko vozlišče znotraj hierarhične orgije. Tako se aktivnosti odvijajo spontano, skupnost pa gradi organsko, ne pa po principu tekmovalnosti.«

V letu 2021 namerava delovati predvsem v lokalnem kontekstu (s samostojno razstavo se bo npr. predstavil v Kulturnem centru Tobačna 001). Pravi, da trenutno živimo v času, ko je »act« (aktivno delovanje) pomembnejši kot »art« (ustvarjanje). »Rog je le ena izmed žalostnih zgodb zadnjega obdobja, saj se žal pospešeno kažejo rezultati dolgoletnega čiščenja mesta v kombinaciji z institucionalnimi čistkami, ki so del agresivne politike trenutne oblasti. To vsiljuje specifične teme in postavlja kompleksne zahteve pred umetnike, ki se odzivamo na aktualne realnosti. Sicer pa bi se najraje videl zatopljenega v lastne ideje onkraj vzdušja pereče politične kakofonije.«

Razstava Decentralizacija sodobnih umetnosti , 2016, posneta v Zelenici. Foto: Vesna Bukovec.

Umetnik, ki ustvarja pod psevdonimom **Name (1985)**, je bil uporabnik tovarne Rog od leta 2011 do 2021. Ustvarjal je v ateljeju kolektiva 1107 klan, ki je bil odprte narave in je v zadnjih letih gostil številne umetnike (Andrej Škufca, Miha Artnak, Nataša Berk, Brad Downey (USA), Carlo Galli (IT) ...), ki so potrebovali prostor ali material za realizacijo svojih projektov. »Mislim, da mesto Ljubljana potrebuje prostore, kot je bila Avtonomna tovarna Rog, saj je mnoge umetnike spodbudila k eksperimentiranju in k realizaciji

projektov, ki jih ne bi bilo mogoče izvesti nikjer drugje.« V svojem delovanju Name z različnimi pristopi raziskuje grafitarsko subkulturo in širše kulturno okolje, v katerem pogosto tematizira razmerje med legalnimi in ilegalnimi intervencijami v javni prostor. »Moja dela temeljijo na kritiki (iz)rabe javnega prostora, s poudarkom na vplivu in učinku, ki ga imajo na mimoidočega,« pove. »Dela tematizirajo specifične politične, socialne in ekonomske danosti, v katerih trenutno živimo.« Dva projekta, ki ju brez tovarne Rog ne bi mogel izvesti, sta *SOS-SMS* in *Policijska ura*. Prvi je bil predstavljen na lanski Svetlobni gverili in na festivalu Mladi levi (dimnik Stare elektrarne), drugi (realiziran s pomočjo Cirkulacije 2) pa je bil postavljen – in tam trenutno še vedno stoji – na streho projektnega prostora Fotopub. *Policijska ura*, prostorska instalacija v javnem prostoru, opozarja (in uprizarja) absurd trenutne situacije, s tem ko dnevno odštevava čas, ki nam je državljanom ostal do prepovedi gibanja po deveti uri zvečer. Projekt je bil izveden iz 90-odstotno recikliranega materiala, skladiščenega prav v njegovem ateljeju v tovarni Rog, doda Name. V letošnjem letu pripravlja tri samostojne razstave: v Ljubljani (Galerija Vžigalica), v Eindhovnu (Emoves) in na Dunaju (Oxymoron). Sodeloval bo tudi pri obletnici galerije DobraVaga in na festivalu IZIS (Koper) predstavil projekt *Time will tell*.

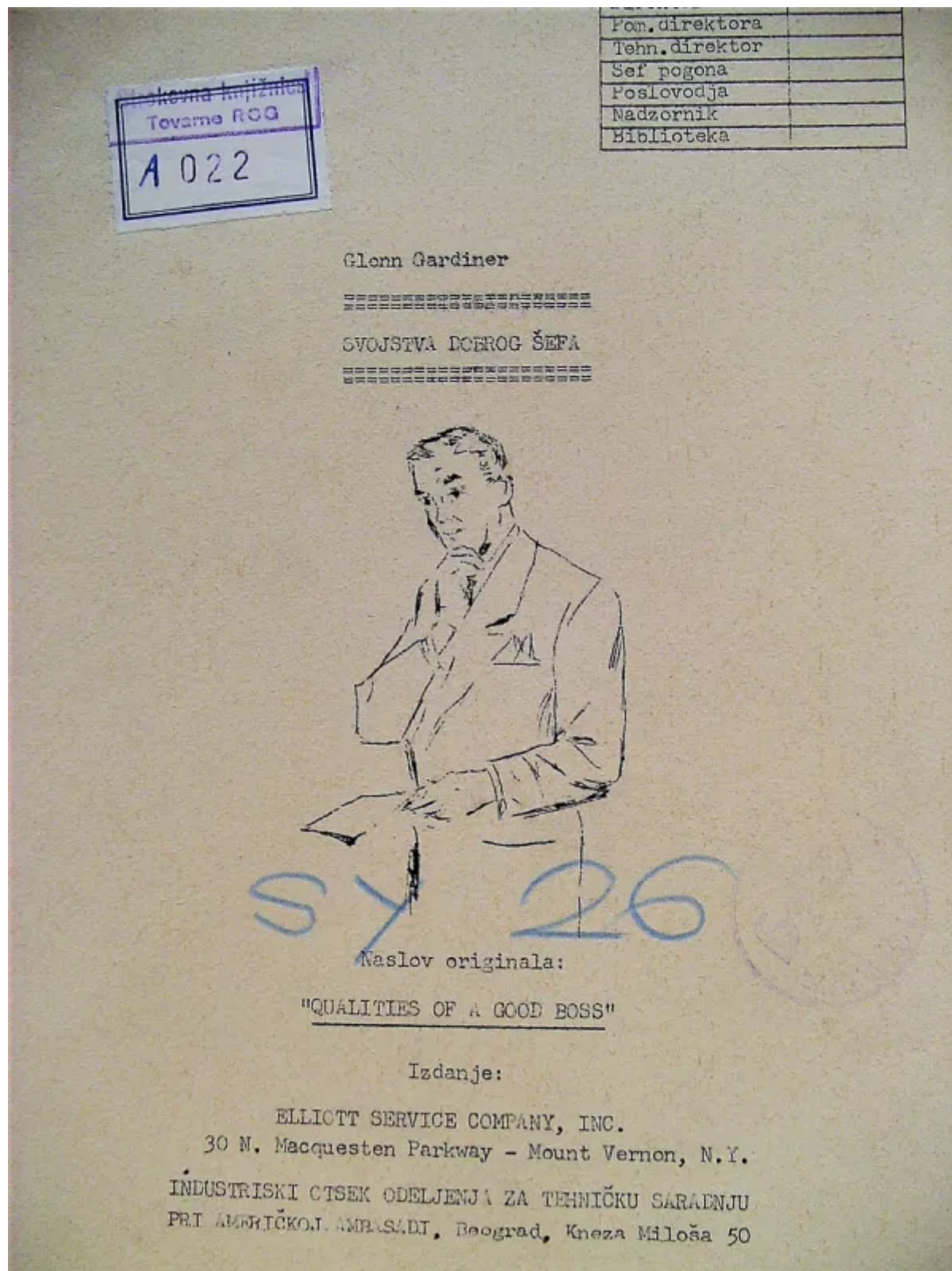

Name, Policijska ura, Ljubljana, 2021

Alenka Pirman (1964) je umetnica, publicistka, doktorandka heritologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani. »Zanimivo, da v zvezi z Outsiderjem izpostavljaš prav stereotipno obravnavo sodobnega umetnika. Dejansko imam težave s poklicem, ki ga dojemam kot breme ravno zaradi vseh teh klišejev, obetov in posledično pravil pričakovanega obnašanja in delovanja. Kaj vse moraš naložiti oz. s čim vse se moraš strinjati, da bi lahko deloval kot profesionalni umetnik! Na koncu pa še sam sebi verjameš?!« Potrebe po samoizražanju z likovnimi sredstvi nikoli ni imela, tako da jo je Rog pritegnil zaradi zanimive ekipe (pretežno mlajših) ljudi z raznolikimi znanji in agendami, ki so bile v začetni zasedbi izrazito sodobne, nenaivne, a odprte in tudi zelo praktične. »Koncept

začasne spremembe namembnosti je bil zame zagotovilo svobode, daleč od predvidljive skvoterske kulture (in barikadiranja, ščitenja lastnega zavzetega prostorčka in pač vsega, kar spada zraven). Nekoč zdavnaj sem sodelovala že v Mreži za Metelkovo, in zanimivo, niti takrat niti tu v Rogu nisem iskala 'ateljeja', tj. delovnega prostora, ki bi ga rezervirala zase, čeprav smo s kolegi iz Društva za domače raziskave dejansko pometli enega ali dva prostora in se z idejo spogledovali. Ampak samo to. Ne le poklic, tudi prostor očitno dojemam kot breme ...«

V Rogu se je hitro pokazalo, da obstajata dve vrsti ljudi, nadaljuje. »Those who dump and those who collect – tj. nekateri so prostore praznili, da bi jih naselili sami s svojo kramo ali izdelki, drugi pa smo prostore bolj kot ne samo opazovali oz. se ukvarjali z njihovo arheologijo. In to je bil drugi razlog, da me je vsak dan vleklo tja – možnost dostopa do čudovitih volumnov razsute tovarne, kjer lastniki niso pospravili za seboj. Dokumente, ki so ležali po vseh kotih, smo družno navlekli skupaj, in potem sem jih prebirala kot fragmente zgodovine neuspele poslovodne birokracije, ki je prečila socializem in kapitalizem, s prehodom vred ... Občasno sem na Rogovem blogu objavila kakšen odlomek, ki se je ujemal z mojim videnjem zagat v našem 'samoupravljanju' na skupščinah ...« Predvsem pa je iz gradiva, ki ga je preučevala, potegnila nauke za dojemanje lastnega poklica, »s katerim, kot rečeno, imam težave«. V Rog je zahajala kakšno leto, potem pa jo je »preprosto minilo« – »lekcijo sem dobila«. V letih 2014–2015 je njeno večplastno delovanje predstavila odmevna pregledna razstava v MGLC, Mednarodnem grafičnem likovnem centru, trenutno končuje pisanje doktorata na področju znanosti, vezane na kulturno dediščino. »Intenzivno delam za to, da poleg umetniške pridobim še znanstveno izjavljalno pozicijo. Kdo ve, za kaj je to dobro!«

Naslovnica priročnika Glenn Gardiner: *Svojstva dobrog šefa* (*Qualities of a Good Boss*), nevezan prevod izdaje Elliott Service Company, Industrijski odsek odeljenja za tehničku saradnju pri Američkoj ambasadi, Beograd (50-ta). Iz strokovne knjižnice Tovarne Rog.

Matej Stupica (1987) je skupaj z **Lenko Đorojević (1982)** v Rog prišel leta 2010, ko jima je Jelena (Sokić) odstopila prostor (slikarski atelje), v katerem je delovala. Kasneje je v tem prostoru Danilo (Milovanović) vzpostavil Zelenico. »Leta 2011 sva v gledališču Glej delala scenografijo za predstavo ob 60. obletnici časopisa Tribuna. Za prostorsko postavitev nama je objekte iz svojega edinstvenega, neponovljivega fundusa materialov in

najdenih stvari posodil Tilen (Mihelič Kurent). Po dobrem letu smo se z Nežo (Jurman) preselili v večji atelje nadstropje višje, kjer smo delali vsak samostojno in tudi skupaj, tam je nastalo naše skupno delo *Boxing match* (2012), ki smo ga razstavili v Galeriji Kresija. Ko sva prostor za ustvarjanje preselila iz Roga, sem leta 2013 sodeloval še z Jasminom (Pervaničem) iz (zdaj že bivše) osrednje stavbe. Iz treh rdečih Rogovih koles, povezanih med seboj, ki so se skupaj vrtela v nedogled, sva sestavila zvočno-kinetično skulpturo z naslovom *Cikel prekernih*.« Poleg teh krajših sodelovanj z nekaterimi drugimi uporabniki Roga se je Matej Stupica udeleževal še »nešteto najrazličnejših« dogodkov v Rogu. »Rog so bili ljudje, vsi, ki so prihajali, drugi, ki smo odhajali, pa tudi odkrušene stopnice, načeti zidovi, nekateri so jih krušili, drugi dograjevali, menjale so se stvari, ljudje, prostori. Rog ni hotel biti kulturna institucija, bil je prostor umetnosti. Taki prostori se zgodijo, to niso projekti. Takih prostorov se ne da poustvariti, ne da se jih umetno vzgojiti.«

V Rogu sta z Lenko Đorojević začela delovati kot umetniški tandem, tako v prostoru vizualne umetnosti delujeta še danes – ob svoji samostojni umetniški in kuratorski praksi, saj sta oba aktivna na več področjih (Mateja Stupico morda poznate po njegovih ilustracijah, objavljenih v sobotni prilogi Dnevnika, *Objektiv*). Stupica & Đorojević sta prejemnika nagrade skupine OHO (leta 2015), razstavljala sta na 7. in 8. trienalu sodobne umetnosti, U3 (leta 2013 in 2016). Kot dva izmed 14 slovenskih umetnikov sodelujeta tudi na prihajajoči skupinski razstavi *Večje od mene: junaški glasovi iz nekdanje Jugoslavije* v muzeju MAXXI v Rimu, ki jo kurira Zdenka Badovinac in ki ji je slovenski veleposlanik Tomaž Kunstelj odrekel podporo in promocijo.

Iz ateljeja

Saša Spačal (1978) je postmedijska umetnica, ki deluje na presečišču raziskovanja živih sistemov, sodobne in zvočne umetnosti. Njena umetniška praksa se ukvarja s postčloveškim stanjem, kjer človeška bitja obstajajo in delujejo le kot eden izmed elementov v celotnem ekosistemu. V tovarno Rog je vstopila kot članica skupine TEMP marca 2006, vsakodnevno uporabo prostora pa je končala septembra istega leta. »V prvih mesecih je bila tovarna Rog prostor odprte potencialnosti, ki jo je bilo mogoče čutiti v vsakem pogovoru. V njej se je v prvem intenzivnem valu vsak dan gibalo med 50 in 150 uporabnic in uporabnikov, ki so raziskovali in čistili prostore. Multipliciteta je v vsej svoji mnogoterosti vstopila v Rog in se začela osmišljati ter delovati. V njej sem videla družbenost na delu, ko je na primer na prvi skupščini v drugem nadstropju glavne stavbe razpravljalo okoli 180 ljudi in se trudilo osmisliti svoje delovanje, organizirati delo in določiti funkcionalnost prostorov.« Dokument o možnostih za degradiran prostor, za pogoje ustvarjanja in za družbene spremembe, ki so jih takrat razvijali v Rogu, je dokumentarec *We are temporary... / Mi smo začasni ...*, ki ga je Saša Spačal zasnovala in realizirala z Luko Prinčičem. »Prav preplet mnogoterih oblik delovanja, bivanja in povezovanja raziskujem še danes, le da se je moje raziskovanje razširilo prek meja človeškega, na celoten ekosistem,« pove. Tovarna Rog ji je omogočila »neposredno surovo izkušnjo družbe brez strukture«, kjer sta bili dopuščeni drugačnost in drugost, kar »je osnovna etična premisa moje umetniške prakse«. V zadnjih letih Saša Spačal intenzivno, tudi mednarodno, razstavlja (mdr. ThingWorld triennale – National Art Museum of China (CHN), Contemporary Art Museum Perm (RUS), Ars Electronica (AT), Prix Cube (FR), Transmediale (DE)), trenutno pripravlja novo instalacijo za Zone2Source (Amsterdam) ter razstave za Center di Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB), Center for Book Arts New York in Kulturni center Tobačna 001 v Ljubljani.

Eden prvih sestankov v Tovarni Rog, marec 2006

Robertina Šebjanič (1975) je intermedijska in zvočna umetnica ter raziskovalka, njen seznam sodelovanj na mednarodnih razstavah je obsežen (mdr. Ars Electronica (AT), ZKM Karlsruhe (DE), Kosmica festival, Laboratorio Arte Alameda (MX)). V svojih raziskovalnih projektih, ki v razstaviščih dobijo obliko interaktivnih instalacij, raziskuje in predstavlja kulturne, (bio)politične in ekološke realnosti morskih in sladkovodnih okolij. V Rog je vstopila v letu 2006, v njem je kot članica skupine TEMP (mdr. skupaj s Sašo Spačal) delovala v spomladi in poleti v času četrtega letnika študija na ALUO, izstopila je isto leto. Tisto, kar jo je v tem obdobju najbolj zaznamovalo, je bilo delovanje oz. sodelovanje v kakovostno zastavljeni skupnosti in doživetje razcveta, ki ga lahko tako posamezniku kot skupnosti ponudi pravo okolje. »Poletje 2006 je Rog postal prostor novega mreženja, interdisciplinarnega povezovanja in vzpostavljanja odprtega prostora; opozorilo, da takšne prostore nujno potrebujemo.«

Načrtov za projekte in razstave ima veliko, čeprav je epidemija mnoge premaknila v prihodnost ali v spletno okolje. Upa, da se bo v prihodnjem letu v družbi izbranih umetnikov in Nobelovih nagradencev udeležila umetniško-znanstvene ekspedicije v organizaciji Quo Artist Foundation na Galapagos. Veseli se tudi dela pri projektu v sklopu festivala IZIS v Kopru in nadaljevanja sodelovanja s Kinom Šiška, kjer je leto 2021 pričela z umetniško rezidenco. Podpora tako mednarodnih kot domačih organizatorjev, producentov, kuratorjev in umetnikov je pomembna, pravi. V takšnih težkih situacijah, kot je trenutna, se je nujno še bolj povezati. »Prav zdravstvena kriza, ki sedaj traja že leto dni, vsak dan zelo nazorno kaže, kako hitro se lahko spremeni naša skupna realnost. Solidarnost, beseda, ki se jo je veliko slišalo v preteklem letu, bi morala biti osnova dialoga; nasilje zagotovo k ničemur ne pripomore. Spodbuditi je treba medsebojno spoštovanje, empatijo in zaupanje.«

**Vse fotografije so last avtorjev. Ker v večini niso profesionalno fotografsko dokumentirali umetniških projektov, intervencij, razstav, dogodkov itd. so podobe zabeležene skoraj izključno na pametnih telefonih. Večji pomen je imelo neposredno delovanje in živi vtis kot dokumentacija nekega prostora in časa z namenom reprezentacije (kaj pa šele te, ki bi bila namenjena kasnejšemu predstavljanju ali celo »promoviranju«).*

Pripravila: Hana Ostan Ožbolt